

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

168

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • פרשת כי תבוא - אלול תשע"ד

והראו בחובות הלבבות (שער התשובה פ"ח) שכתב, במי שביטל מצוות עשה שאין בהם כרת, כגון ציצית, לולב, סוכה, וכיוצא בהם: "וכאשר ישוב המקצר בהם בלבו ובלשונו וישתדל לעשות אותם, ולא ישנה קיצורו בהם, ימחל לו הבורא, וישתווה עם הצדיק אשר לא קיצר בהם, ובכמו זה נאמר השב מן החטא כמי שלא חטא, ואמרו רבותינו ז"ל עבר על מצות עשה שאין בה כרת ועשה תשובה אינו זז ממקומו עד שמוחלין לו שנאמר שובו אלי ואשובה אליכם", עכ"ד.

דרכי התשובה

והנה יש לפעמים שאדם נכשל בחטא באופן חד פעמי, וכגון שארע מקרה מיוחד שנכשל במוקצה בשבת, או ששכח שהיום שבת ועשה איזה איסורי שבת, ובאופן כזה לא שייך עזיבת החטא, שהרי נכשל רק במקרה, והתשובה לזה היא שיצטער ויתחרט על מה שחטא, וגם יוסיף יראת שמים, עד שתהיה לו יראה גדולה כל כך שבודאי לא ייכשל שנית, ולמשל בשבת לעולם לא ישכח שהיום שבת, מפני שהוא מפחד ונזהר מאד, ואינו מסיח דעתו מהשבת, וכך גם בשאר חטאים שנכשל בדרך מקרה, התשובה היא שיתחזק ביראת שמים.

וכבר כתב רבינו יונה בשערי תשובה (א, יא) "כי מי אשר חטא על דרך מקרה, כי התאוה תאוה ויחזק עליו יצרו ויתקפהו, ולא נחלצו רעיוני וחושיו בפגעו בו, ולא מהרו לגעור בים התאוה ויחרב וכו', ראשית תשובת האיש הזה החרטה ולשים יגון בלבו על חטאתו ולהיות נפש נענה ומרה כלענה, אחרי כן יוסיף בכל יום יראת השם בנפשו, וייתן חיתת אלוקים בלבבו בכל עת, עד אשר יהיה נכון לכו בטוח בה' כי אם יוסיף יעבור בו היצר ויפגשוהו כפעם בפעם, ורבה עליו תאוותו כמשפט הראשון, לא יהיה נפתה לכו עליו", עכ"ד.

אמנם יש חטאים מצויים שאדם נכשל בהם הרבה וכגון ביטול תורה, שקשה מאד לא להסיח דעת אף לרגע מדברי תורה, ואמנם החיוב בזה הוא לכל אחד ואחד לפי כוחותיו, ומי שאין בכוחו להיות דבוק בתורה כל הזמן בלי היסח הדעת, הרי הוא כמו אנוס, שכשם שצריך לאכול ולישון, ואין תביעה שאינו עוסק בתורה בזמן האכילה והשינה, כך גם לא ייתבע על מה שאינו מתאמץ יותר מכוחותיו, אבל אם יש בכוחו להתאמץ יותר ולהוסיף דבקות בתורה, ואינו מתאמץ רק מחמת עצלות והתגברות היצר עליו, זהו חטא של ביטול תורה.

וכתב בשערי תשובה שם כי "האיש המתייצב על דרך לא טובה תמיד, וגבר על חטאיו דורך בכל יום ושונה באיוולתו, ושב במרוצתו גם פעמים רבות וכו', ראשית תשובת האיש הזה לעזוב דרכו ומחשבתו הרעה, ולהסכים לקיים ולקבל עליו לבל יוסיף לחטוא, אחרי כן יתחרט על עלילותיו הנשחתות וישוב אל השם", והיינו שבחטא שאדם נכשל בו פעמים רבות, עיקר תשובתו היא עזיבת החטא מכאן ולהבא, וצריך גם בזה להוסיף יראת שמים כדי שלא ייכשל שוב.

ומצוי עוד שנכשלים בתפילה שלא בכונה, שקשה מאד לכוון בתפילה כראוי, ואמרו חז"ל (בבא בתרא קסד, ב) שעיון תפילה הוא מהעבירות שאדם נכשל בהן בכל יום, ופירשו בתוספות שם "שאיין שום אדם יכול לכוון בתפילתו היטב", והיינו מפני שקשה מאד להתפלל בשלמות הכוונה כראוי, ובסידור הגר"א הובא מהשל"ה שהביא מקדמונים עצה לכוונה בתפילה על ידי עסק התורה, כי אדם שהוא דבוק בתורה, כוח התורה מקדש אותו, וקדושת התורה משפיעה עליו שיותר קל לו לכוון בתפילה, וכל ראשו מונח תמיד במחשבות קדושות של תורה ומצוות ומעשים טובים, ואינו מהרהר בדברים בטלים.

הכנה ליום הדין

אנו עומדים בחודש אלול, וכבר מתקרבים לראש השנה, וצריכים בימים אלו לעשות תשובה על החטאים, שיש עליהם דין ומשפט בראש השנה, ונתבונן מה הם החטאים שצריך לתקן אותם.

הנה יש חטאים ידועים ומפורסמים, ויש חטאים פחות מפורסמים, ולמשל לשון הרע הוא חטא מצוי מאד, וכמו שאמרו חז"ל (בבא בתרא קסה, א) "וכולן באבק לשון הרע", [ובפשוטו משמע שכל העולם נכשלים באבק לשון הרע, אמנם ידוע ממרן החפץ חיים שאמר על עצמו שלא נכשל מימיו באבק לשון הרע, ובדאי שגם התנאים והאמוראים לא נכשלו בזה, אלא הכוונה שבדרך הטבע כל אחד ואחד עלול להיכשל באבק לשון הרע, אבל יש דרכים להתגבר על הטבע, בכוח התפילה ולימוד המוסר, והחפץ חיים בהקדמתו (בהגה"ה) כתב כי "אפילו מאבק לשון הרע יוכל להינצל אם יתן לבו ורעיוני לזה"].

אלו הם חטאים בקום ועשה, ויש חטאים בשב ואל תעשה, ולמשל ביטול תורה הוא חטא בשב ואל תעשה, ואמרו חז"ל כשם שתלמוד תורה כנגד כולם כך ביטול תורה כנגד כולם (עין ספרי פ' עקב, הובא בשע"ת א, ח), והיינו כשם ששכר תלמוד תורה גדול יותר מכל המצוות, כך עונש ביטול תורה חמור יותר מכל העבירות.

ולמעשה דרך התשובה היא בודיו וחרטה על העבר, ועזיבת החטא מכאן ולהבא, ובכרת ראש (אות קל"א) כתב כי "תשובה עצמית על פי דינא דגמרא בנקל לצאת, היינו שיגמור בדעתו שלא ישוב לכסלה עוד, ומרירות הלב ליתר שאת", והיינו שעיקר התשובה היא עזיבת החטא מכאן ולהבא, ואמנם יש מדרגות של חרטה ויגון ומרירות הלב על החטא, וכמו שביאר רבינו יונה בשער הראשון, אבל זה אינו לעיכובא אלא ליתר שאת, והעיקר הוא עזיבת החטא.

תשובה - עקירת החטא

ויש לפעמים שאדם כבר עשה תשובה שלמה עם עזיבת החטא, וגם הוסיף יראת השם בנפשו, ונזהר מאד שלא להיכשל יותר, ואף על פי כן ארע מקרה ונכשל שוב באותו החטא, ולכאורה מעתה תתבטל תשובתו הקודמת, אמנם בספר בית אלוקים להמבי"ט (שער התשובה פ"ו) כתב "כי נראה מדברי רבותינו ע"ה כי כיון שחזר האדם בתשובה מן החטאים שעשה וגמר בלבו שלא לעשותם עוד, השם ית' מעביר חטאתו בתשובה זאת, ואם אחר כך חזר לחטוא, יצר הרע הוא שפיתה אותו מחדש לחזור למה שחטא, ולא יהיו החטאים הראשונים חוזרים וניעורים אחר שנתבטלו בתשובה הקודמת", עכ"ד.

והיינו שאם אדם שב בתשובה שלמה ואמיתית בכל לבו ובכל נפשו הרי זה מועיל שכל החטאים שנכשל בהם נמחקו כלא היו, וכמו שביאר המסילת ישרים בפרק ד' כי התשובה והחרטה הגמורה על החטא היא כעקירת הנדר, וכשם שהחכם עוקר את הנדר למפרע כך תשובה עוקרת את החטא למפרע, ונחשב כמי שלא חטא כלל, ואם אחרי ששב בתשובה שלמה ארע שנכשל שוב באותו החטא, זהו חטא חדש שאינו שייך לחטאים הקודמים, ולא נתבטלה תשובתו בכך.

והנה אף על פי שבתשובה נמחק החטא כלא היה, כמדומה שכתב באחד מספרי החפץ חיים כי רק החטא נמחל, אבל עדיין תחסר לו השלמות הרוחנית בנפש שהיה יכול להשיג אם היה מקיים את המצוה בשעתה, שהרי סוף סוף באותו הזמן לא קיים את המצוה. ואמנם מסתבר שיש דרך תיקון גם לזה, וצריך עיון.

לעשות רצונך!

ובמסילת ישרים פרק א' כתב כי התכלית הוא להיות "אדם השלם המקודש בקדושתו יתברך", וזה תלוי כמה שהראש תפוס בעניינים של תורה ומצוות ומעשים טובים, שאינו נמשך אחר שאיפות גשמיות של עולם הזה, אלא כל שאיפתו לעולם הבא, ואמנם מי שכוונתו בקיום המצוות רק לשם עולם הבא, אין זו דרגת השלמות, מפני שהוא עושה מאהבת עצמו שרוצה להתענג בתענוגי העולם הבא, ודרגת השלמות היא לקיים המצוות מאהבת השם למלא רצונו ית', וכמו שאמרו (ברכות יז, א) גלוי וידוע לפניך שרצונו לעשות רצונך וכי'.

ובאמת אהבת השם היא מדרגה גבוהה מאד, ויש הרבה דרגות באהבה עד למסירות נפש מתוך אהבת השם, וכתב בחובות הלבבות (שער אהבת השם פ"ד) כי הדרגה הגבוהה של אהבה אי אפשר להשיגה בדרך הטבע אלא רק בסייעתא דשמיא. אמנם יש דברים קלים יותר שהם מענפי האהבה, וכמו שביאר המסילת ישרים פרק י"ט כי השמחה בתורה ובמצוות היא ענף מאהבת השם, וכל מה שאדם לומד תורה בהנאה ובשמחה, או שעושה מצוות ומעשים טובים ושמה בהם, אלו הם ענפים מאהבת השם, שהשורש לכך מגיע מאהבת השם, ועל ידי שמחזיק את הענף הרי הוא מחובר לשורש באהבת השם.

וכמו אדם שאוהב איזה דבר, שאם יש לו את מה שהוא אוהב הרי הוא שמח בזה, כך גם אדם שאוהב תורה ומצוות, יש לו שמחה ותענוג בעסק התורה והמצוות [ואמנם אין זה כמו אדם שאוהב לאכול – שאינו אוהב את האוכל אלא אוהב את עצמו, ומשועבד ליצר הרע ולתאוותיו הגשמיות, אבל אדם שאוהב תורה ומצוות הוא אוהב את הקדושה (ונמשך לקדושה) – ויש בזה תענוג גדול מאד!]

לכן הדבר הטוב ביותר הוא כמו שאמרו 'ותלמוד תורה כנגד כולם', וככל שאדם דבוק בתורה יותר, וראשו תפוס בענייני התורה והמצוות וכל מה שהתורה מחייבת, הרי הוא מתקדש בזה, וממילא פחות קשה לו לעמוד בניסיונות, ויכול בנקל להתגבר על הקשיים, שלא לדבר לשון הרע, או שהתפילה תהיה יותר בכוונה, וכיוצא בזה.

כל אלו הדברים הם מהמעלות העליונות שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ג, יז) – והם עשר מעלות עליונות שנמסרו במצוות עשה [ולגירסא אחרת י"א מעלות], ובהם מעלות האהבה והיראה ומעלת והלכת בדרכיו, ובכלל זה לפחד מביטול תורה ומלשון הרע, ולהיזהר שלא לפגוע בשום אדם, וכן שיהיה איכפת לו אם השני מצטער, ולרחם עליו מתוך אהבת הבריות. כשהלב והראש חושבים מחשבות קדושות כאלה, האדם מתקדש בזה, ועל ידי זה נמשך יותר לקדושה, וכל קדושה מוסיפה בו עוד קדושה, ונמשך יותר לעשות מעשים טובים מתוך שמחה, שזה מענפי האהבה וכמו שכתב במסילת ישרים.

רגשי קדושה

וכתב שם במסילת ישרים כי יש עוד דברים השייכים לאהבה וליראת הרוממות, כגון כבוד שבתות וימים טובים, וכן כבוד התורה ולומדיה וכבוד ספר תורה. ושמעתי מאחד שסיפר כי פעם פרצה שריפה בבית הכנסת בחוץ לארץ, והוא נכנס לתוך האש בחירוף נפש להציל את ספרי התורה, ושאלו אותו למה סיכן נפשו בזמן שאינו מחויב בכך, והשיב ואמר שהרי ספר תורה עלול להישרף וכיצד שייך לעמוד מנגד ולא לעשות כלום?! – כך היה ספר התורה חשוב בעיניו.

וידוע העובדא ממרן הגאון רבי יהושע לייב דיסקין זצ"ל שפעם באו אליו וסיפרו שנפל ספר תורה על הארץ, והתעלף מרוב צערו לשמע הדברים. ומספרים עליו עוד, שהיה גר בירושלים בעיר העתיקה, ומימיו לא הלך לכותל המערבי, ופעם שאלוהו מדוע אינו הולך, ולא היה מסוגל

לענות, רק יצא למרפסת והראה באצבעו לכיוון הכותל, שיבינו לבד, שלא יוכל להחזיק מעמד אם יגיע לשם. וכן מרן החזון איש זצ"ל בפעם הראשונה שהגיע לכותל, נפל על הרצפה באפיסת הכוחות, ונחלש מאד, עד שזקק למנוחה במשך שבועיים לחזור לאיתנו.

ובהקדמה לספר המידות מהמגיד מדובנא מסופר כי פעם הגיע המגיד לעיר אחת, ורצו לשמוע את דרשותיו הגאון בעל ישועות יעקב וחברו [שהיו אז אברכים צעירים], ואמר להם המגיד שלא כדאי שיבואו לשמוע אותו, מפני שהם בעלי רגש ועלולים להיחלש מזה, ועדיף שימשיכו לעסוק בתורה, אבל הם לא חששו, ואמרו, הן אנו צעירים לימים ומה יכול לקרות לנו, והלכו לשמוע את הדרשה, והסוף היה שהתרגשו ונחלשו מאד, ובמשך זמן רב לא יכלו לחזור לעצמם מרוב התרגשות. אלו הם רגשי קדושה השייכים לאהבת השם.

*

והנוגע לנו למעשה, הנה אנו אומרים סליחות ווידיים, וגם אומרים "לדוד השם אורי וישעי", ותוקעים בשופר במשך חודש אלול, וכל זה כדי להתעורר ולהרגיש את אימת הדין.

ומצינו שאמרו חז"ל (ראש השנה כו, ב) "מפני מה תוקעים בראש השנה בשל אילים כפופים משום דכמה דכיף איניש דעתיה טפי מעלי", ופירש רש"י, כמה דכיף איניש בתפילתו פניו כבושים לארץ טפי עדיף. והיינו ככל שאדם מפתח ומרגיש יותר את אימת הדין, על ידי מה שמתבונן בעצמו, או ששומע דברי חיזוק והתעוררות, ועל ידי זה מתחזק ביראת שמים, אלו הם הזכויות ליום הדין.

ועוד אמרו שם (טז, ב) "כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה שנאמר מראשית השנה מרשית כתיב ועד אחרית סופה שיש לה אחרית", ופירש"י, שרשה בתחילתה – שישראל עושין עצמן רשין בראש השנה לדבר תחנונים ותפילה כענין שנאמר תחנונים ידבר רש, עכ"ד, והיינו שבראש השנה צריך להרגיש שהוא עני בזכויות ולא מגיע לו כלום, ולהרגיש את החסרונות שיש לו, ולזה צריך שיתבונן ויחשוב מה הם הדברים שיש בכוחו לעשות ואינו עושה אותם.

ולמעשה העצה הטובה ביותר היא בלימוד ספרי המוסר, שערי תשובה, מסילת ישרים, חובות הלבבות, אורחות צדיקים, כשלומדים ספרי מוסר זה משפיע. כל מה שאדם שומע, או רואה, זה משפיע עליו, ובפרט מה שחושב בעצמו משפיע יותר, וכל מחשבה מוסיפה בו רושם, אמנם אם יש הפסקה גדולה בין המחשבות אזי הרושם נחלש, ולכן כתוב במעשה רב (אות ס') בשם הגר"א שלא מספיק ללמוד מוסר פעם אחת ביום, אלא צריך כמה פעמים ביום.

ושמעתי מהגה"צ רבי אבא גרוסברד זצ"ל שאמר בשם הסבא מקלם שגם התפילה יש בכוחה להועיל כמו מוסר, אם אדם מתפלל בכוונה ומרגיש את מה שהוא אומר, וחושב על מה שהוא מוציא מפיו, וגם לאחר התפילה אפשר לחשוב על זה, שיש הרבה ענייני אמונה ויראת שמים בנוסח התפילה, וכידוע מהכוזרי שהתפילה היא מזון הנפש, וכשם שאדם זקוק למזון גשמי כמה פעמים ביום, כך צריך להתפלל שלוש תפילות ביום, שכל תפילה מקדשת ומקרבת את לבו לאמונה ליראה ולאהבה, וכל תפילה משפיעה, ונמשכת השפעתה עד לתפילה הבאה, שאז צריך להתפלל שוב כדי לקבל השפעה חדשה.

בעזרת השם, על ידי לימוד המוסר והתבוננות בענייני האמונה נזכה כולנו לתשובה שלמה ולכתיבה וחתימה טובה ביום הדין!

לע"נ הרבנית הצדקנית
מרת **חנה שטיינמן** ע"ה
בת רבינו הגדול שר התורה
מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א
נלב"ע י"ג אלול תשע"ד - תנצב"ה

לע"נ האשה הצדקנית
מרת **פריידא** ע"ה
בת ר' יוסף אשר טבק ז"ל
נלב"ע כ' אלול תשע"ב
תנצב"ה

ברכות מאליפות למכובדנו שלוחא דרבנן
הרה"ח ר' **חנוך זייברט** הי"ד
ראש עיריית בני ברק
לדגל השמחה במעונו בנישואי הבן שיחי'
זכה לרוב נחת דקדושה מכל יוצ"ח!